

Satu Erra

Kirjoittamisesta lukioympäristössä

Virginia Woolf kirjoittaa teoksessaan *Oma huone* (1929) naisista ja kaunokirjallisuudesta. Hän sanoo, että voidakseen toimia kirjailijana nainen tarvitsee oman huoneen ja riittävästi omaa rahaa. Woolfille 1920-luvun Isossa-Britanniassa tällainen summa oli 500 puntaa vuodessa. Kirjassaan Woolf pohtii taloudellisten ja materiaalistien edellytysten lisäksi myös esimerkiksi sitä, miten mahdotonta on kirjoittaa, jos ei saa tukea ja kannustusta, tai miten jatkuvat häiriöt ja keskeytykset väistämättä vaikuttavat lopputulokseen.

Aiheenani ei ole naiset ja kirjallisuus, mutta Virginia Woolfin lähes sata vuotta sitten kirjoittama teos resonoi monella tavalla minussa, joka olen viettänyt viime vuodet kirjoittaen, opettaen ja toisaalta tutkien lukiolaisten kirjoittamista lukioympäristössä. Ajattelen, että Woolf käsittelee kirjassaan oikeastaan kirjoittamisen ympäristöjä, ja juuri niistä olen ollut omassa väitöskirjatutkimuksessani kiinnostunut. Minun tutkimuksessani ei puhuta kirjailijoista vaan lukiolaisista. Minun tutkimuksessani ei tarkastella kaunokirjallisuutta vaan lukion kirjoittamista, joka voi olla hyvin monenlaista.

Tutkimukseni lähtökohtana on ollut ajatus, ettei kirjoittamista ei voi erottaa ympäristöstä. Kun joitakin vuosia sitten tutustuin teoriaan kirjoittamisen ekologiasta, kiinnostuin siitä, miten luontevasti ekologinen lähestymistapa ymmärtää erilaisten ympäristöjen vaikutuksen ihmisen

toimintaan. Ekologia sinänsä kuvaa sitä, miten organismi, vaikkapa jokin eliö, toimii vuorovaikutuksessa ympäristönsä kanssa. Kun tätä näkökulmaa on sovellettu ihmistieteisiin, on kiinnitetty huomiota siihen, miten ihminen on sidoksissa ympäristöön. Ympäristö vaikuttaa ihmiseen ja toisinpäin.

Kirjoittamisen näkökulmasta ympäristö voi olla hyvin monenlainen. Kun tarkastelin tutkimustani varten tuotettuja lukiolaisten kirjoittamista pohdiskelevia tekstejä, luki on opetussuunnitelmia sekä ylioppilaskokeen määräyksiä, aloin jäsentää ympäristöä kolmesta näkökulmasta.

Ensinnäkin kyse on fyysisestä ympäristöstä. Kirjoitustilanteeseen ja myös tekstiin voi vaikuttaa se, minkälaisia välineitä lukiolaisella on käytettävissä kirjoittaessaan tai vaikkapa se, minkälaisessa tuolissa hän istuu. Myös Virginia Woolf kirjoittaa fyysisen ja materiaalisen kontekstin merkityksestä, siis konkreettisesti omasta huoneesta ja lukittavan oven tarjoamasta rauhasta. Hänen tekstinsä koskettaa minua: kirjoitin ensimmäistä versiota tästä esitelmästä kesäkuumassa olohuoneessa, jossa flunssainen tyttärenti katsoi televisiosta Ryhmä Hauta, Pipsa Possua ja Kaapoa. Onni, että oli mahdollisuus vielä muokata.

En tiedä, muistatko, millaista oli kirjoittaa koulussa. Millaisia kirjoittamisen tiloja siellä oli? Oliko pulpetin ääressä hyvä istua tai nousitko välillä ylös mennäksesi teroitamaan kynän? Tutkimukseni lukiolaiset käsittelivät teksteissään esimerkiksi sitä, miten käsin kirjoittaessa käsi väsyi tai miten tietokoneen ääressä oli joskus vaikeampi keskittyä. Tilat ja välineet vaikuttavat kirjoittamiseen ja niitä voi opetella käyttämään paremmin.

Toiseksi kirjoittamiseen vaikuttaa myös sosiaalinen ym-

päristö ja se, miten toiset ihmiset ovat läsnä kirjoitustilanteessa. Väitöskirjaa viimeistelevälle flunssainen lapsi saattaa olla pieni häiriötekijä, toinen tutkija taas saattaisi olla joku, jolta kysyä neuvoa. Virginia Woolf pohtii häiriötekijöitä mutta myös sitä, mikä merkitys on läheisten kannustuksella ja tuella.

Olisi kiinnostavaa kurkistaa teidän koulumuistojenne sosiaaliseen ympäristöön. Miten toiset ihmiset vaikuttivat kirjoittamiseen? Katsoitteko kadehtien vieressä istuvan pitkää tekstiä? Osaitteko tai oliko teillä lupa pyytää apua. Toisten antama malli ja palaute ovat monin tavoin merkityksellisiä. Toisten läsnäolo voi kannustaa tai se voi häiritä.

Kolmanneksi kyse on symbolisesta ympäristöstä. Symbolinen tarkoittaa oikeastaan sopimuksiin perustuvaa: on sovittu, että vihreä valo on lupa ylittää tie ja että sana puu tarkoittaa puuta – kieli sinänsä perustuu pitkälti sopimukseen. Kirjoittamiseen vaikuttavat hyvin monenlaiset säännöt ja sopimukset. Symbolista ympäristöä edustavat erilaiset lukioinstituutioon liittyvät puitteet, jotka vaikuttavat kirjoittamiseen: on aikarajoja, on opettajan antamia arvosanoja. Kirjoittamiseen vaikuttavat kansalliset opetussuunnitelmat mutta myös ylioppilaskokeen määräykset, joissa määritellään kriteerit koevastauksille.

Toisinaan voi olla vaikeaa erottaa erilaisia ympäristöjä toisistaan. Esimerkiksi Woolfin ajatus, että naisella pitää olla omaa rahaa voidakseen kirjoittaa, kytkeytyy sekä sosiaaliseen että symboliseen ympäristöön ja sillä on vaikutuksensa myös fyysiseen ympäristöön. Säännöt voivat rajoittaa mahdollisuuksia, ja säännöt ovat usein kytköksissä myös sosiaaliseen vuorovaikutukseen.

Jos pääsitte muistoissanne koulun ainekirjoitustunneille,

voin melko varmasti luvata, että noiden muistojen kirjoittamisen opiskelu ei vastaa sitä, mitä kirjoittaminen lukiossa nykyisin on. Kun itse opiskelin lukiossa 90-luvun lopulla, kirjoitettiin äidinkielen kursseilla aineita kalliille konseptipaperille. Muistan, että yritin kirjoittaa pientä käsialaa, jotta säästäisin paperia. Opettaja merkitsi aineisiin virheet ja pistemäärän ja kirjoitti tekstin loppuun lyhyen luonnondinnan aineesta. ”Satu, pilkut!” luki eräänkin aineen lopussa. Muistikuvani saattavat olla vääristyneitä, sillä uskon, että 90-luvun lopun äidinkielenopetuksessa arvostettiin oikeinkirjoituksen lisäksi myös kirjoittajien persoonallisuutta ja varmaankin harjoiteltiin suunnittelemaan, luonnostelevaan ja muokkaamaan omia tekstejä.

2000-luvulla lukion kirjoittamisen opetus on joka tapauksessa monipuolistunut. Vuosituhannen alussa äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksessa yleistyi *tekstitaidon* tai *tekstitaitojen* käsite, joka merkitsee monenlaista teksteillä toimimista. Nykyisin puhe tekstitaidoista on jäänyt osin historiaan, ja uusimmissa opetussuunnitelman perusteissa keskitytään sen sijaan monilukutaitoon. *Monilukutaitoa* voi kuitenkin pitää uutena tapa käsitteellistää osin samaa ilmiötä. Keskeisiä ovat erilaiset teksteillä toimimisen taidot: erilaisten tekstien lukeminen, erilaisten tekstien analyysi ja kirjoittaminen ja tuottaminen.

Opetus ja opettajat eivät tarvitse enempää käsitteitä, mutta tutkimuksen ja opetuksen kehittämisen näkökulmasta olen kuitenkin pitänyt hyödyllisenä etsiä uusia näkökulmia kirjoittamisen opettamiseen ja opiskeluun. Kirjoittamisen ekologia nostaa esiin kirjoittajan ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen. Omassa tutkimuksessani halusin katsoa, mitä tuosta vuorovaikutuksesta on näkyvissä

lukiolaisten kirjoittamista pohtivissa teksteissä. Analyysi nosti esiin erilaisia jännitteitä ja ehkä ongelmakohtiakin.

Yksi tällainen seikka on se, että lukion kirjoittamisessa on paljon mahdollisuuksia, joita lukiolaiset eivät välttämättä osaa hyödyntää. Lukioympäristössä on monenlaista hyvää – paljon sellaista, mitä itse kirjoittajana kaipaan! On kirjoittajatovereita eli vertaisia, joilta voisi kysyä neuvoa ja joiden kanssa voisi jakaa kokemuksia. On opettajia, joilta saa ohjeita ja joiden palautteen avulla voisi kehittyä paremmaksi. Lukiolaiset eivät kuitenkaan aina osaa hyödyntää ohjeita, toisia kirjoittajia tai saamaansa palautetta.

Valotin tutkimuksessani jonkin verran kirjoittamista myös instituution näkökulmasta. Tarkastelin, mitä lukion kirjoittaminen on opetussuunnitelman ja ylioppilaskokeen määräysten perusteella, ja niiden perusteella se on hyvin monenlaista. Lukiossa harjoitellaan oikeinkirjoitusta, vahvistetaan kirjoittajan omaa ääntä, opetellaan kirjoittamaan prosessina siten, että kiinnitetään huomiota tekstin suunnitteluun ja muokkaamiseen. Lukiossa tutustutaan erilaisiin tekstilajeihin ja niiden ominaispiirteisiin. Vähitellen lukiossa kirjoitetaan myös enemmän ja enemmän yhdessä. Kaipaen kuitenkin lukiolaiselle vielä yhdenlaista mahdollisuutta ja asentoa kirjoittajana. Tämä liittyy myös ympäristöön; tämä liittyy myös Virginia Woolfin.

Vanhastaan koulukirjoittaminen on ollut sellaista, että teksti kirjoitetaan opettajalle. Kirjoittamisen tavoite on siis pahimmillaan se, että auktoriteetti lukee tekstin ja antaa sille arvosanan. Mikä merkitys kirjoittamisella silloin on?

Tällainen ajatus, että kirjoittamisen päämääränä on arvosana, näkyy joidenkin lukiolaisten kuvauksissa. Samanlaisesti jotkut lukiolaiset pitävät kirjoittamista niin henki-

lökohtaisena asiana, että tekstien näyttäminen toisille kuin opettajalle on tuskallista. Opiskelijoille saattaa olla vaikeaa oppia näkemään oma kirjoittaminen vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Vapaa-ajalla on ehkä toisin, mutta koulun kirjoittaminen näyttyytety aika yksityisenä.

Yksi uusimman opetussuunnitelman tavoitteista on, että lukiolainen ”rohkaistuu kirjoittajana” (Lops 2019, 70), mikä todennäköisesti edellyttää kirjoittamista myös aidoille lukijoille – siis muille kuin opettajalle tai yksittäiselle vertaispalautteen antajalle. Opiskelijat eivät kuitenkaan välttämättä näe itseään sellaisina toimijoina, jotka julkaisevat tekstejään, ja siksi tällaiseksi kirjoittajaksi ryhtymistä täytyy jollakin tavalla harjoitella. Jos opiskelijat vierastavat ajatusta siitä, että muut lukevat tekstejä, pitää sen harjoittelemiselle olla aikaa.

Koulukirjoittamisen perinteeseen on kuulunut, että julkaistaviksi eli luokassa ääneen luettaviksi ovat päätyneet erityisen ansiokkaat tekstit. Tällöin kuitenkin sellaisen kirjoittajan asema, jonka tekstejä luetaan ja jonka teksteillä voi olla merkitystä, on koulussa mahdollinen vain harvoille. Ajattelen, että tällainen julkaisevan kirjoittajan positio pitäisi kuitenkin olla tarjolla kaikille.

Kirjoittamisen ekologia nostaa esiin kirjoittajiin liittyvän potentiaalini: kirjoittamalla voidaan rakentaa mahdollisuuksia ja muuttaa ympäristöä. Virginia Woolfin teoksen vaikutus on ollut ja on edelleen valtava, mutta hyvin monenlaiset tekstit vaikuttavat maailmaan moninaisin tavoin. Sosiaalisessa mediassa tekstit muodostavat rihmastoja, joissa puheenvuorot kytkeytyvät toisiinsa #-merkein: #metoo, #blacklivesmatter, #ilmastolakko. Kirjoittamisen opetuksen tavoitteena voisikin olla ihmisen ja ympäristön

monimutkaisten suhteiden tekeminen näkyväksi. Kirjoittamisesta ja sen monista merkityksistä pitäisi puhua. Kirjoittamisen ekologia merkitsee nähdäkseni tiedostumista erilaisista ympäristöistä ja siitä, miten ne vaikuttavat kirjoittamiseen.

Opiskelijaan vaikuttavat ainakin lukioinstituutio sääntöineen ja aikatauluineen, lukion kielellinen ympäristö erilaisine puhuttuine ja kirjoitettuine teksteineen, lukion sosiaalinen ympäristö ihmisineen ja käytänteineen ja lukion fyysinen ympäristö laitteineen ja luokkajärjestyksineen. Lukiolaiskirjoittaja toimii vuorovaikutuksessa näiden ympäristöjen kanssa, ja oppiminen liittyy myös näissä ympäristöissä toimimiseen.

Kun mietin Woolfia ja hänen teostaan, mietin paitsi kirjoittamista myös kirjoittamisen opetusta. Onko kirjoittamisen opetukselle riittävästi tilaa ja aikaa nykylukiassa? Mikä olisi kirjoittamisen opettajalle oma huone ja viisisataa puntaa vuodessa?

Lectio praecursoria kirjoittamisen väitöskirjaksi tarkoitetun tutkimuksen Minä kirjoittajana, lukio ympäristönä – Näkökulmia kirjoittamisen opetukseen *julkisessa tarkastustilaisuudessa perjantaina 25.9.2020. Jyväskylän yliopiston julkaisema tutkimus on luettavissa osoitteessa <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/71533>*

LÄHTEET

LOPS 2019 = Opetushallitus (2019). Lukion opetussuunnitelman perusteet 2019. Haettu 20.11.2019 osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2019.pdf

Woolf, V. (2020/1929). *Oma buone* (käänt. K. Simonsuuri). Helsinki: Tammi.